

Az UBC kezdetei és első évei

Az *International Cataloguing* 1974-ben tette közzé, hogy az IFLA megalakította nemzetközi irodáját az *Universal Bibliographic Control (UBC)* számára. Ám az előzmények 1974. július 1-je előttre mennek vissza. Helyesebb lenne a kezdetet a katalógizálási szakértők 1969-es koppenhágai konferenciájához kötni.

E találkozónak az volt a célja, hogy áttekintse az 1961-ben, Párizsban megrendezett katalógizálási konferencia óta eltelt évek fejleményeit, s új projekteket indítson, amelyek azonban már nem a besorolási adatokra, hanem a katalógustétel leíró részére koncentrálnak. Két döntés különösen fontosnak bizonyult: az egyik az, hogy lehetséges megegyezni a standardizált bibliográfiai leírásban, a másik pedig egy állandó titkárság felállítása e feladat elvégzésére.

Az események felgyorsultak: 1971 júliusában a Council on Library Resources (CLR, Washington) anyagi támogatásával és A. H. Chaplin elnökletével, s e sorok írójával (Dorothy Anderson) mint igazgatóval (Executive Secretary) létrejött az IFLA *Cataloguing Secretariat* elnevezésű egysége. A CLR feltételül szabta, hogy a titkárság egy folyóiratot adjon ki (*International Cataloguing*), működéséhez más bevételi forrásokat is keressen, negyedévente számoljon be tevékenységéről.

A programnak nevet és imázst Herman Liebaers adott. Az UBC-t – Liebaers biztatására – írásban először F. G. Kaltwasser említette az *Unesco Bulletin for Libraries* 1971. 5. számában. Az UBC-t az IFLA 1973-as, grenoble-i konferenciája választotta témájául. Az IFLA 1974 szeptemberében terjesztette az UNESCO-nak a nemzeti dokumentációs, könyvtári és levéltári infrastruktúrákkal foglalkozó kormányközi kongresszusa elé a katalógizálási titkárság által kidolgozott dokumentumot (*Universal Bibliographic Control: a long term policy, a plan for action*). Az UBC-program elnyerte az UNESCO támogatását, s nagy nyilvánossághoz jutott.

Az időzítés tökéletes volt, nemzetközi kooperáció révén létrejött az UBC hálózata. Az IFLA dokumentuma hangsúlyozta, hogy a program valamennyi országra kiterjed, s nem a bibliográfiai leírások mennyiségét, hanem minőségét tartja szem előtt.

Valójában nem volt különbség a Cataloguing Secretariat és az UBC Office között a bevételek csekély voltát és a működés feltételeit illetően. Viszont messzemenően különböztek a két egység által indított programok: az előbbi csak egy IFLA-bizottságot szolgált, az utóbbi már többet. Új jelenség volt az IFLA-n belül egy állandó szakszemélyzettel működő egység létrehozása. Az 1970-es években több fejcsoválást váltott ki az is, hogy az UBC Office-nak részben saját vállalkozói tevékenységgel (kiadványok stb.) kellett fedeznie költségeit. Egyébként a British Library két helyiségében működött, részidős titkárral, tudományos munkatárssal és igazgatóval, s minden munkát – beleértve a folyóirat postázását és a bérek kifizetését is – maguk végezték el.

Később a helyzet javult. Az adminisztratív munkát külső ügynökségekre bízták, jobb helyiségekhez jutottak, de az első három évben a személyzet változatlan maradt: részidős titkár, főfoglalkozású tudományos munkatárs, bibliográfiai segéderő heti egy napra, s főfoglalkozású igazgató.

Ez a konszolidáció időszaka volt. A prioritásokat az UBC tanácsadó bizottsága állapította meg. Mindenekelőtt a nemzeti bibliográfiák létrehozását és színvonaluk megemelését kellett az irodának elősegítenie. Az UNESCO vállalta, hogy e cél érdekében 1977-ben nemzeti konferenciát rendez, az irodának pedig a tárgyalandó anyagot kellett előkészítenie.

E három év óriási teljesítményét az magyarázza, hogy számos országban sikerült a katalógizálók érdeklődését felébreszteni, és odaadó munkáját megnyerni. Az UBC Office összefogta a tevékeny-

séget, az International Cataloguing pedig rendszeresen tájékoztatott a nemzeti és nemzetközi fejleményekről, az új katalogizálási szabályzatokról, az automatizálási tervekről, a beérkezett javaslatokról.

Még az 1961-es konferencia javaslatai is megvalósításra vártak. Ezek közül különösen fontos volt három, amely három publikációt eredményezett: *Eva Verona* (Zágráb) munkája volt a *Corporate headings ... A comparative and critical study* (1975), a Szovjetunió katalogizálási bizottsága összeállításában a *List of uniform headings for higher legislative bodies of European countries* (1975) és a *Names of persons: national usages for entry in catalogues* (1977), amely a *Names of persons* 1967-es utolsó kiadását váltotta fel.

1971 végén jelent meg az ISBD első kiadása. 1972-ben az angol és a német nemzeti bibliográfia már alkalmazta is. Az ISBD-t a nemzetközi könyvtáros világ könnyen fogadta el, mert pontosan erre volt szüksége. Rövid idő alatt megszülettek az egyéb könyvtári dokumentumok leírási szabályzatainak hivatalos vagy magántervezetei. Az ISO/TC46 is kifejezte érdeklődését. 1973-ban az International Cataloguing bejelentette, hogy a jövőben kezdőbetűkkel különböztetik meg az egyes ISBD-ket: *M*, *S*, *NBM* stb. Az ISBD-k fordításai az IFLA hozzájárulásával készülhetnek.

Az eredeti szöveg pontosításával 1973-ban jelent meg az ISBD(M) első standard kiadása, s egyidejűleg az ISBD(S)-é is.

Bizonyos diplomáciai jellegű problémák is felmerültek, ahogy az IFLA munkacsoportjai iránti érdeklődés megnőtt az egyes országokban. Az UBC Office nem volt mindig tisztában az egyes szakemberek országon belüli helyzetével és megítélésével, de sikeren könyvelhette el, hogy a katalogizálás szempontjából megfelelő személyeket sikerült bevonnia munkájába a kelet-európai országokból. A tevékenység anyagi alapjainak megteremtésében rengeteget számított a nemzeti szervezetek aktív segítségére.

Nem volt könnyű dolog az ISBD(M)-et hozzáigazítani a különféle dokumentumok sajátosságaihoz, ezért az AACR revíziós bizottsága már 1975-ben kezdeményezte egy alapvető keret, egy általános szabványos leírás kidolgozását, amelyet aztán az egyes ISBD-k követhetnének. Így jött létre az ISBD(G) tervezete. Elfogadása nem ment minden nehézség nélkül, különösen az időszaki kiadvá-

nyok terén, az International Serials Data System keretében produkált, kulcscímet tartalmazó leírások következtében. A vita elhúzódott a 80-as évekig.

Az ISBD(G) elfogadása volt az utolsó nagyobb változtatás, s az ISBD(M) 1977-es, javított kiadása után megállapodtak, hogy öt évig változatlanul hagyják. Az UBC Office most a kommentárokkal és a fordításokkal foglalkozott, gyűjtötte az észrevételeket. A könyvtári folyóiratokban megjelent kritikákra válaszolva kifejtette, hogy az IFLA nem kíván egy szabványokat produkáló szervezetté válni, hanem az általa kiadott dokumentumok a szabványosított gyakorlatra vonatkozó ajánlások.

Az első években ugyan az ISBD-k tették ki a tevékenység nagyobb felét, de az UBC Office sok mással is foglalkozott, elsősorban az IFLA, a nemzeti szervezetek és az UNESCO javaslatai alapján. Ide kell számítani az IFLA Gépesítési Bizottsága által kezdeményezett vállalkozást, amely az UNIMARC-hoz vezetett (első kiadása 1977-ben): az UBC Office látta el a bizottság pénztárosi feladatait, s jelentette meg eredményeit. Számos nemzeti és nemzetközi konferencián vett részt a hetvenes években (megemlítendő köztük az 1976-ban Budapesten rendezett megbeszélés). Megindította az *Occasional Papers* sorozatát is, hogy bevételeit növelje; itt jelent meg első számként az *International Target Audience Code*.

Az UBC Office tevékenységét rendszeresen támogatta az UNESCO, majd egyre több nemzeti szervezet 1975-től kezdve. Különösen a nemzeti könyvtárak voltak nagylelkűek e tekintetben. Az iroda létszáma is megnőtt: két főfoglalkozású tudományos munkatárs, részfoglalkozású bibliográfiai segéderő, titkárnő, irodai segéderő, igazgató.

Az IFLA új, 1976-os alapszabálya új problémákat jelentett az UBC Office számára: a bonyolultabb szervezetben nehezebb volt a zavartalan együttműködés. Ellentmondás mutatkozott a társadalmi munkás bizottsági tagok és a főfoglalkozású személyzet munkastílusában. Sok múlott az érintett személyeken és a jóakaraton.

Az UBC Office három éven keresztül az UNESCO 1977-es konferenciájának előkészítésén dolgozott. Kidolgozta az egyik háttéranyagot (*Standardizing activities of concern to libraries and national bibliographies*), és elkészített öt ISBD-t. A konferencia sikeresnek bizonyult gyakorlati lépéseivel, hogy az egyes nemzeti bibliográfiák jobban ha-

sonlítsanak egymásra az alapvető információk biztosításában, s a bibliográfiai tételek stílusában és tartalmában. Az UBC Office készítette el a konferencia jelentését, s dolgozta ki az UNESCO által 1979-ben kiadott dokumentumot: *Guidelines for the national bibliographic agency and the national bibliography*.

A nemzeti bibliográfiák kérdéseivel legutóbb az 1998-ban, Koppenhágában tartott konferencia foglalkozott. Az első konferencia óta eltelt 21 évben a technológia alapvetően megváltozott, de az UBC koncepció változatlan maradt. Ugyanakkor a mai katalogizálás jelentősen különbözik a 30 évvel korábbtól. A számítógépesítés olyannyira megváltoztatta a gyakorlatot, hogy azt lehetetlen volt

előre látni. A központi ügynökségtől beszerezhető bibliográfiai rekordok gyakorlatilag azt jelentik, hogy egyes országokban az UBC fő célja megvalósult.

Egy mai könyvtári rendszer katalogizálója keveset tud azokról a szenvedélyekről, amelyek a 25 év előtti vitákat jellemezték, alig tudja feloldani az ISBD betűszót, a talán nem is hallott az UBC-ről. Ez sajnálatos, mert a betűk mögött egy megvalósuló, gyakorlatias álom rejlik.

/ANDERSON, Dorothy: IFLA's programme of Universal Bibliographic Control: origins and early years. = *IFLA Journal*, 26. köt. 3. sz. 2000. p. 209–214./

(Papp István)

Hozzáférés folyóirat-lelőhely információkhoz: az adatbázisok és a könyvtári katalógus összekapcsolása

A tudományos könyvtárak tájékoztató pultjánál elhangzó egyik leggyakoribb kérdés: „Hol tudom megszerezni ezt a cikket?” Az adatbázisokban kereső olvasók teszik ezt fel, és általában két-három további forrást – katalógust, lelőhely-adatbázist, listát, internetes címlistákat – kell átneézni a válaszadáshoz. A könyvtárosoknak és a használóknak egyaránt régi igényük, hogy a hivatkozási információ mellett azonnal láthatóan szerepeljen a teljes szöveg forrása, legyen az a saját állomány, más könyvtárak nyomtatott állománya, elektronikus szolgáltató stb.

A *University of Tennessee Libraries*, Knoxville (UTK) olyan módszert dolgozott ki, amellyel egyetlen adatbázisban egyesítették a katalógust és a teljes szövegű változatok szolgáltatóitól, illetve az online dokumentumszolgáltatóktól származó adatokat. Arra törekedtek, hogy ez az egységes lelőhely-adatbázis a lehető legkevesebb manuális adatbevitellel, a hagyományos MARC alapú könyvtári katalógusra épülve készüljön el. A bibliográfiai adatbázisokhoz az ISSN számon keresztül kapcsolható.

A nyolcvanas évektől kezdve vizsgálták ennek az összekapcsolásnak a lehetőségeit, és a kilencvenes években számos megoldás született, például a kereskedelmi lelőhely-információt és helyi inputot egyesítő *OhioLINK*, a bibliográfiai adatbázist helyi lelőhely-adatokkal kiegészítő *WinSPIRS4*, az

elektronikus folyóirat-előfizetéseket bekapcsoló *SilverLinker*, *Web of Science*, a dokumentumszolgáltató vagy könyvtárközi kölcsönzési rendszerekhez kapcsolatot teremtő *Cambridge Scientific Abstracts*. Az esetek többségében a nemzetközi azonosító számok (ISSN, ISBN) biztosítják a kapcsolat lehetőségét. Viszonylag nagy gondot jelent azonban, hogy az elektronikus hozzáférés állandóan változó lehetőségeit nem szívesen töltik saját „stabil” katalógusukba a könyvtárak. Meg kellett tehát oldani azt is, hogy a kibővített lelőhely-adatbázis képes legyen ennek a dinamikus változó adathalmaznak a kezelésére is.

Az UTK mintegy 6000 nyomtatott és mikroformátumú, valamint 100 elektronikus időszak kiadványt fizet elő, és hozzáférése van még kb. 10 000 folyóirathoz, teljes szövegű adatbázisok előfizetése révén. Ehhez csatlakozik még több ezer cím, amelyekből dokumentumszolgáltatás keretében kérhetők cikkek. Az előfizetett időszak kiadványokat a katalógusban teljes MARC rekordok képviselik, a többi folyóirat bekapcsolása azonban számos lépést igényelt: meg kellett szerezni a szolgáltatóktól a cím, ISSN és „állomány” adatokat; ezekhez az adatokhoz speciális MARC mezőazonosítókat kellett készíteni, amelyek a lelőhely-feltáráshoz szükségesek voltak; a szolgáltatóktól kapott adatokat MARC formátumra kellett konvertálni; ezeket a rekordokat importálni kellett